

SBI PEN. ASSN.'S SAMVAD

स्टेट बँक पेन्शनर्स असोसिएशन (मुंबई सर्कल), पुणे यांची गृहपत्रिका

संवाद

Price ₹ 3/-

मनामनांचा मेळ जुळावा । द्वेषाचा लवलेश नसावा ॥
सादासी प्रतिसाद मिळावा । वाद नको संवाद असावा ॥

Vol.- 10

Issue 12

जून - २०१८ (pages - 24)

June 2018

संपादकीय ✍️

प्रिय सभासदमित्रांनो,

सध्या देशात वाढलेली प्रचंड महागाई, बेरोजगारी, घाणेरडे राजकारण, भ्रष्टाचार, स्पर्धा ह्यासारख्या असंख्य नकारात्मक विचारांनी माणूस हैराण होणं ही त्याची काही चूक नाही. समाजमनाच्या ह्या भ्रामक विचारांमुळे तो त्या प्रवाहात जात आहे.

सध्याच्या शिक्षणपद्धतीतील ज्ञान हे फक्त पैसे मिळवण्यासाठी घेतले जात आहे. विवेकानंदांचे गुरु रामकृष्ण परमहंस म्हणत, “हे भाजी-भाकरीचे ज्ञान मला नको; मला जीवनाचे ज्ञान हवे.”

ह्या ज्ञानाचे दोन प्रकार आहेत. एक सत्य ज्ञान व दुसरे मिथ्या ज्ञान. माणसाचे बहुतेक आयुष्य ह्या मिथ्या ज्ञानावरच संपते.

इतर कुठल्याही सजीव प्राण्यापेक्षा मानव श्रेष्ठ आहे. त्याच्याकडे बुद्धिमत्ता, प्रज्ञा, कल्पनाशक्ती, प्रेरणाशक्ती आहे. आदीमानवापासून त्याने केलेली प्रगती पाहता तो नराचा नारायण होऊ शकतो.

माणसाचे मन श्रेष्ठ आहे. पण मन कुठे आहे, कसे आहे हे त्याने अजून पहिलेले नाही. पण ते त्याला माहीत आहे. तसेच आजतागायत माणसाने त्या परमेश्वराला

कधीही पाहिलेले नाही पण ही आदिशक्ती परमेश्वर तो मान्य करतो.

शरीराला ताब्यात ठेवणारे मनच आहे. ह्या शरीरामार्फत हे मन काम करवून घेते. परमेश्वराला स्वतःला पुढे पुढे करण्याची प्रसिद्धीची हौस नाही. म्हणूनच तो मानवामार्फत त्याच्या नियमाप्रमाणे करवून घेत आहे. तो मानवी रूपातील परमेश्वर आहे. परमेश्वराचे हे नियम चिरकाल असल्याने ह्या विश्वातील सर्व व्यवस्था सर्वोत्तम आहे. ह्या चिरकाल नियमांमुळेच विश्वाच्या निर्मितीपासून सूर्योदयात काही बदल झाला आहे का?

दिव्यत्वाकडे, सदैव आनंदाकडेच जाण्यासाठी मानवाची वाटचाल चालू असल्याने अंधश्रद्धा, धर्मभोळेपणा ह्यावर प्रहार करून एक नवीन जाणीव निर्माण करण्यासाठी तो आता सज्ज झाला आहे.

परोपकार निती, सदाचार संतोष, शांती, श्रद्धा, प्रेम, धैर्य, सदैव आनंद म्हणजेच योग्य जाणीव किंवा सत्य ज्ञान होय. मानवाने दृढ निश्चयाच्या जोरावर ती आचरणात आणली तर पृथ्वीचे नंदनवन होण्यास वेळ लागणार नाही. मार्ग कठीण आहे पण अशक्य नाही. अनेकांनी तो साध्य केला आहे. आपणा सर्वांना योग्यवेळी तो सापडेल अशी आशा करू या.

CONGRATULATIONS

Konkani Drama and Khel Tiatr Writer

Shri Minino Mario Araujo, our pensioner from Panaji ZSC, devoted his spare time for scripting 'Tiatr' in Konkani language. 'Nikal' directed by him was selected by 'Sangeet 'Natak Academy', New Delhi, for the 'Paschim SambhagYuvaNatyotsova' in 1993 held at Panaji, Goa. For his dedicated service to 'GoanTiatr' for the last 41 years, 'TiatrAkademy of Goa' bestowed upon him "Lifetime contribution to 'Tiatr Award-2017'".

So far, he has scripted 19 tiatrs and presented in 'All Goa Kala Academy Tiatr competition' in Goa. Of these 7 tiatrs were awarded 1st Prize for script and 5 had been awarded 2nd Prize for script, besides other prizes at various dramatic competitions at Udupi, Mangalore and Bangalore.

He had been recently honoured by "Late DattaramKanekarNatya Mohotsav 2018" award at AnaleNaibhaag, Pernem on 19th April 2018. Shri Araujo once again made history by winning 2nd prize (Rs.20,000/-) among 18 competitors for his play write (tiatr) 'OinniMitth (Tasteless salt)' in the competition held by 'Goa Tiatr Academy' on the occasion of completing 125 years of its inception.

Shri Araujo was felicitated by our Panaji ZSC, at the hands of Shri Madhav Y. Desai, former President.

Mohan H. Parvatkar,
President, Panaji ZSC.

*****

We congratulate Shri Araujo for his consistent success and wish him many more laurels in future.

General Secretary
Mumbai Circle Pensioners' Association

*****

Donations received for Legal Fund

We have so far published lists of members who have given Donations for Legal Fund. In the list published in 'Samvad' for December 2018 the name of Shri.Suresh S. Shimpi (Borivali) who has donated Rs.5,000/- was inadvertently not included in the list.

POSITION OF OUR COURT No. 1875 of 2013 IN THE HIGH COURT OF DELHI NEW DELHI

W.P.(C) 1875/2013 & CM.APPL 14622/2014
FEDERATION OF STATE BANK OF INDIA AND ORS..... Petitioners

HON'BLE MR. JUSTICE, G.S.SISTANI
HON'BLE MS. JUSTICE SANGITA
DHINGRA SEHGAL

ORDE R Dt. 17.05.2018

"Time is sought by the counsel for the petitioners to file rejoinder. Let rejoinder be filed within six weeks. List on 27.08.2018."

MAY 17, 2018

S. SISTANI, (J) & SANGITADHINGRA
SEHGAL, (J)

मनःपूर्वक आभार

‘संवाद’मध्ये आवाहन केल्यानुसार ज्या पेन्शनर्स/ फॅमिली पेन्शनर्सना ५, ६ व ७ व्या बायपर्टाईटचे वाढीव पेन्शनबद्दल थकबाकी मिळाली, अशा अनेक सभासदांनी असोसिएशनच्या कळकळीच्या आवाहनास मनापासून व भरभरून प्रतिसाद देऊन उदारहस्ते असोसिएशनच्या ‘लीगल फंडास’ देणग्या दिल्यात. सर्व देणगीदारांचे असोसिएशनतर्फे मनःपूर्वक आभार. असोसिएशन सर्व देणगीदारांची उपकृत आहे.

अजूनही थकबाकी मिळालेल्या ज्या सभासदांनी देणगी दिली नसेल, अशा सर्वांना देणगी देण्याची विनंती करण्यात येत आहे. सर्व देणगीदारांचे पुनःश्च आभार!

विलास गंधे, सर्कल सचिव

(We are reproducing hereunder a letter Dt. 31.05.2018 addressed by the DGM, Corp. Centre and Bank' Circular No CDO/P&HRD-PPFG/19/2018-19 Dt. the 31st May 2018 in respect of the Renewal of 'Policy A' for information of the Members. - Secretary)

*****

Circular No.: CDO/P&HRD-PPFG/19/2018-19

Date: Thu 31 May 2018

Copy of the email e-Circular issued today sent to all functionaries are being forwarded to you for information :-

Policy-A (for members of SBI-REMBS having residual balances of Rs. 1.00 Lakh and above) has been renewed w.e.f. 1st June, 2018 with United India Insurance Co. Ltd. In this connection, e-Circular bearing no. CDO/P&HRD-PPFG/19/2018-19 dated 31st May, 2018 has been issued which is attached with this mail.

2. List of the members who have been enrolled under the renewed policy has been placed at Pensioners' Portal. Pensioners can go through the list to verify their details. The list of members has also been placed at FTP://10.1.16.149/ under the directory 'Group Mediclaim Policy' in the name of "REMBS_Balance_above_Rs.1.00 lakh as on 01.06.2018" for verification of details by operating functionaries.

3. REMBS members having balance less than Rs. 1.00 Lakh will continue to avail facilities up to their residual balances as per the provisions of REMBS. A List of such members has also been placed at Pensioners' Portal in the name of "REMBS_Balance_below_Rs.1.00 Lakh as on 01.06.2018"

4. All CM-HRs are advised to extract membership data pertaining to their Zone from the above mentioned Excel File and arrange for up dation of residual balance in REMBS Portal by debiting the paid amounts as shown in the file to match the same with TPA balance.

DGM SBI Corp Centre

*****

FAMILY FLOATER GROUP MEDICLAIM POLICY (POLICY 'A')
FOR CONTINUING MEDICAL BENEFITS TO THE MEMBERS OF SBI RETIRED
EMPLOYEES MEDICAL BENEFIT SCHEME (SBIREMBS)
RENEWAL OF THE POLICY WITH EFFECT FROM 1 ST JUNE, 2018

Please refer to our e-circular No. CDO/P&HRDPPFG/ 78/201617 dated 28th December, 2015 advising roll out of Policy A for the existing members of SBIREMBS under the Family Floater Group Mediclaim Policy of United India Insurance Co. Ltd. The policy is due for renewal on 1st June, 2018.

2. Looking to the claims ratio and total outgo in the Policy, it has been decided to continue with the existing terms and conditions which are detailed as under :

i. Domiciliary Limit @ 15% of Basic Sum Insured - Domiciliary Limit will continue to be available @ 15% of the Basic Sum Insured across all plans.

ii. Room Rent and ICCU Rent - Room Rent and ICCU Rent will be applied across all plans based on categorization of the centre on existing rates as circulated vide e-Circular No. CDO/P&HRDPPFG/ 17/201718 dated 30th May, 2017.

iii. Hospitalization Expenses for common ailments / procedures It has been decided to continue with rationalization of hospitalization expenses on some common ailments / procedures with applicability of maximum ceiling as introduced last year vide e-Circular mentioned above.

3. The Policy will continue to be available to existing members of SBIREMBS, Their spouses and disabled child / children, if any, whose residual balances as on 31st May, 2018 are Rs. 1.00 Lakh and above. Members with residual balances below Rs. 1.00 Lakh will continue to avail facilities as per the provisions of SBIREMBS.

An Excel file of eligible Policy A members has been placed at Pensioners' Portal along with a file containing list of members having residual balances below Rs. 1.00 Lakh. Additionally, these files have also been placed at FTP site ftp://10.1.16.149/ under the folder named 'Group Mediclaim Policy'. All Zonal functionaries are advised to extract membership data pertaining to their Zone and arrange updating of residual balances of members in REMBS Portal to match the same with Third Party Administrators (TPAs).

4. The e-Medical ID Cards under Policy A will be uploaded within one week in the TPAs Portal. Soft copies of Medical ID Cards will also be available in the Broker's (Anand Rathi Insurance Brokers Ltd.) website. Hard copies of Medical ID Cards will be sent to registered addresses of the members within 15 days by the concerned TPAs. However, undelivered Cards will be handed over to CMHR of concerned Zonal Office who will arrange for delivery of the same by finding out correct address of the member. Any delay in receiving the same by the members may be advised to concerned Zonal Offices for immediate action. However, cashless treatment would not be held up for want of Medical ID Card. In cases where Medical ID Cards have not been received by the members and there is a need for hospitalization, Zonal Office / Pension Paying Branch will contact the TPA for immediate hospitalization.

5. Please bring the contents of the circular to the knowledge of all concerned.

Yours faithfully,
Prashant Kumar

Deputy Managing Director (HR) & Corporate Development

प्रियतम

तुम तो बसा करते हो,
नीत मेरे हरे-भरे गाँवमें।
या तो यूँ कहो कि
गाँव हरा-भरा है तेरे दम से॥
पदार्थों/तत्वों के सत्असत् का,
जो निर्णय करा दे पलभरमें।
अज्ञान रूपी तम न
ठहर सके जिसके सामने॥
दया, क्षमा, शांती, शिलादि, अनंत
गुणोंके भंडार हो।
तुम्ही मंगल के बीज हो,
मंगल केवल तुमसेही फलता है॥

बदेच्छा वासनाओंके
शम-दम कर हो।
या यूँ कहूँ आप,
परमपिता के लघु नंदन हो॥
हे मेरे, अक्षय परम प्रियतम,
तेरे दर पर एकही दरकार है।
कि, मेरी साँसों के रहते ही,
एक बार साक्षात्कार कर,
मेरा जीवन धन्य कर दो॥

३
१७

सुरेशचंद्र जैन, औरंगाबाद
मो. ९८६०६१२३५०

(We publish hereunder the R.B.I. Circular No.RBI/2017-18/15 dt.6th July 2017 addressed to all the All Scheduled Commercial Banks (including RRBs) and All Small Finance Banks and Payments Banks for information of the members. - Secretary)

*****

Customer Protection – Limiting Liability of Customers in Unauthorised Electronic Banking Transactions

Please refer to our circular DBOD.Leg.BC.86/09.07.007/2001-02 dated April 8, 2002 regarding reversal of erroneous debits arising from fraudulent or other transactions.

2. With the increased thrust on financial inclusion and customer protection and considering the recent surge in customer grievances relating to unauthorised transactions resulting in debits to their accounts/ cards, the criteria for determining the customer liability in these circumstances have been reviewed. The revised directions in this regard are set out below.

Strengthening of systems and procedures

- 3. Broadly, the electronic banking transactions can be divided into two categories :
  - (i) Remote/ online payment transactions (transactions that do not require physical payment instruments to be presented at the point of transactions e.g. internet banking, mobile banking, card not present (CNP) transactions), Pre-paid Payment Instruments (PPI), and
  - (ii) Face-to-face/ proximity payment transactions (transactions which require the physical payment instrument such as a card or mobile phone to be present at the point of transaction e.g. ATM, POS, etc.)
- 4. The systems and procedures in banks must be designed to make customers feel safe about carrying out electronic banking transactions. To achieve this, banks must put in place :
  - (i) appropriate systems and procedures to ensure safety and security of electronic banking transactions carried out by customers;
  - (ii) robust and dynamic fraud detection and prevention mechanism;
  - (iii) mechanism to assess the risks (for example, gaps in the bank’s existing systems) resulting from unauthorised transactions and measure the liabilities arising out of such events;
  - (iv) appropriate measures to mitigate the risks and protect themselves against the liabilities arising therefrom; and
  - (v) a system of continually and repeatedly advising customers on how to protect themselves from electronic banking and payments related fraud.

Reporting of unauthorised transactions by customers to banks

5. Banks must ask their customers to mandatorily register for SMS alerts and wherever available register for e-mail alerts, for electronic banking transactions. The SMS alerts shall mandatorily be sent to the customers, while email alerts may be sent, wherever registered. The customers must be advised to notify their bank of any unauthorised electronic banking transaction at the earliest after the occurrence of such transaction, and informed that the longer the time taken to notify the bank, the higher will be the risk of loss to the bank/ customer. To facilitate this, banks must provide customers with 24x7 access through multiple channels (at a minimum, via website, phone banking, SMS, e-mail, IVR, a dedicated toll-free helpline, reporting to home branch, etc.) for reporting unauthorised transactions that have taken place and/ or loss or theft of payment instrument such as card, etc.

Banks shall also enable customers to instantly respond by "Reply" to the SMS and e-mail alerts and the customers should not be required to search for a web page or an e-mail address to notify the objection, if any. Further, a direct link for lodging the complaints, with specific option to report unauthorised electronic transactions shall be provided by banks on home page of their website. The loss/ fraud reporting system shall also ensure that immediate response (including auto response) is sent to the customers acknowledging the complaint along with the registered complaint number. The communication systems used by banks to send alerts and receive their responses thereto must record the time and date of delivery of the message and receipt of customer's response, if any, to them. This shall be important in determining the extent of a customer's liability. The banks may not offer facility of electronic transactions, other than ATM cash withdrawals, to customers who do not provide mobile numbers to the bank. On receipt of report of an unauthorised transaction from the customer, banks must take immediate steps to prevent further unauthorised transactions in the account.

Limited Liability of a Customer

(a) Zero Liability of a Customer

6. A customer's entitlement to zero liability shall arise where the unauthorised transaction occurs in the following events :

- (i) Contributory fraud/ negligence/ deficiency on the part of the bank (irrespective of whether or not the transaction is reported by the customer).
- (ii) Third party breach where the deficiency lies neither with the bank nor with the customer but lies elsewhere in the system, and the customer notifies the bank within **three working days** of receiving the communication from the bank regarding the unauthorised transaction.

(b) Limited Liability of a Customer

7. A customer shall be liable for the loss occurring due to unauthorised transactions in the following cases :

- (i) In cases where the loss is due to negligence by a customer, such as where he has shared the payment credentials, the customer will bear the entire loss until he reports the unauthorised transaction to the bank. Any loss occurring after the reporting of the unauthorised transaction shall be borne by the bank.
- (ii) In cases where the responsibility for the unauthorised electronic banking transaction lies neither with the bank nor with the customer, but lies elsewhere in the system and when there is a delay (of **four to seven working days** after receiving the communication from the bank) on the part of the customer in notifying the bank of such a transaction, the per transaction liability of the customer shall be limited to the transaction value or the amount mentioned in Table 1, whichever is lower.

आपली खानावळ – येथे घरच्यासारखे जेवण मिळेल.

गिन्हाईक (मालकास) - “का हो! तुम्ही म्हणता घरच्या सारखं जेवण मिळेल म्हणून...”

मालक - (गिन्हाईकास) हो! का, काय झालं?

गिन्हाईक - अहो! पोळ्या जाड, आमटीत डाळीचा पत्ता नाही, “भात नुसता फडफडीत. हेच का घरच्यासारखं जेवण?”

मालक - रागवू नका. अहो, आमच्या घरच्यासारखंच जेवण तुम्हाला दिलयं!”

प्रभाकर गुपचूप, पुणे, मो. नं. 9881579499

Table 1
Maximum Liability of a Customer under paragraph 7 (ii)

Type of Account	Maximum liability (Rs)
<ul style="list-style-type: none"> • BSBD Accounts 	5,000
<ul style="list-style-type: none"> • All other SB accounts • Pre-paid Payment Instruments and Gift Cards • Current/ Cash Credit/ Overdraft Accounts of MSMEs • Current Accounts/ Cash Credit/ Overdraft Accounts of Individuals with annual average balance (during 365 days preceding the incidence of fraud)/ limit up to Rs.25 lakh • Credit cards with limit up to Rs.5 lakh 	10,000
<ul style="list-style-type: none"> • All other Current/ Cash Credit/ Overdraft Accounts • Credit cards with limit above Rs.5 lakh 	25,000

Further, if the delay in reporting is beyond **seven working days**, the customer liability shall be determined as per the Bank's Board approved policy. Banks shall provide the details of their policy in regard to customers' liability formulated in pursuance of these directions at the time of opening the accounts. banks shall also display their approved policy in public domain for wider dissemination. The existing customers must also be individually informed about the Bank's policy.

8. Overall liability of the customer in third party breaches, as detailed in paragraph 6 (ii) and paragraph 7 (ii) above, where the deficiency lies neither with the bank nor with the customer but lies elsewhere in the system, is summarised in the Table 2 :

Table 2
Summary of Customer's Liability

Time taken to report the fraudulent transaction from the date of receiving the communication	Customer's liability (Rs.)
Within 3 working days	Zero liability
Within 4 to 7 working days	The transaction value or the amount mentioned in Table 1, whichever is lower
Beyond 7 working days	As per bank's Board approved policy

The number of working days mentioned in Table 2 shall be counted as per the working schedule of the home branch of the customer excluding the date of receiving the communication.

Reversal Timeline for Zero Liability/ Limited Liability of customer

9. On being notified by the customer, the bank shall credit (shadow reversal) the amount involved in the unauthorised electronic transaction to the customer's account within 10 working days from the

date of such notification by the customer (without waiting for settlement of insurance claim, if any). Banks may also at their discretion decide to waive off any customer liability in case of unauthorised electronic banking transactions even in cases of customer negligence. The credit shall be value dated to be as of the date of the unauthorised transaction.

10. Further, banks shall ensure that :
- (i) a complaint is resolved and liability of the customer, if any, established within such time, as may be specified in the bank's Board approved policy, but not exceeding 90 days from the date of receipt of the complaint, and the customer is compensated as per provisions of paragraphs 6 to 9 above;
  - (ii) where it is unable to resolve the complaint or determine the customer liability, if any, within 90 days, the compensation as prescribed in paragraphs 6 to 9 is paid to the customer; and
  - (iii) in case of debit card/ bank account, the customer does not suffer loss of interest, and in case of credit card, the customer does not bear any additional burden of interest.

Board Approved Policy for Customer Protection

11. Taking into account the risks arising out of unauthorised debits to customer accounts owing to customer negligence/ bank negligence/ banking system frauds/ third party breaches, banks need to clearly define the rights and obligations of customers in case of unauthorised transactions in specified scenarios. Banks shall formulate/ revise their customer relations policy, with approval of their Boards, to cover aspects of customer protection, including the mechanism of creating customer awareness on the risks and responsibilities involved in electronic banking transactions and customer liability in such cases of unauthorised electronic banking transactions. The policy must be transparent, non-discriminatory and should stipulate the mechanism of compensating the customers for the unauthorised electronic banking transactions and also prescribe the timelines for effecting such compensation keeping in view the instructions contained in paragraph 10 above. The policy shall be displayed on the bank's website along with the details of grievance handling/ escalation procedure. The instructions contained in this circular shall be incorporated in the policy.

Burden of Proof

12. The burden of proving customer liability in case of unauthorised electronic banking transactions shall lie on the bank.

Reporting and Monitoring Requirements

13. The banks shall put in place a suitable mechanism and structure for the reporting of the customer liability cases to the Board or one of its Committees. The reporting shall, inter alia, include volume/ number of cases and the aggregate value involved and distribution across various categories of cases viz., card present transactions, card not present transactions, internet banking, mobile banking, ATM transactions, etc. The Standing Committee on Customer Service in each bank shall periodically review the unauthorised electronic banking transactions reported by customers or otherwise, as also the action taken thereon, the functioning of the grievance redress mechanism and take appropriate measures to improve the systems and procedures. All such transactions shall be reviewed by the bank's internal auditors.

14. The instructions contained in this circular supersede some of the instructions contained in our

Master Circular DBR.No.FSD.BC.18/24.01.009/2015-16 dated July 1, 2015 on Credit Card, Debit Card and Rupee Denominated Co-branded Pre-paid Card Operations of Banks and Credit card issuing NBFCs as detailed in the Annexure.

Yours faithfully, (Prakash Baliarsingh) Chief General Manager

*****

Annexure

Instructions in our Master Circular on Credit Card, Debit Card and Rupee Denominated Co-branded Pre-paid Card Operations of Banks and Credit card issuing NBFCs (DBR.No.FSD.BC.18/24.01.009/2015-16 dated July 1, 2015) which stand revised in respect of Scheduled Commercial Banks

Sr. No.	Existing Instructions	Revised instructions in this circular (Para No)
Para No.	Instructions	
1	I.14.1 Banks/ NBFCs should set up internal control systems to combat frauds and actively participate in fraud prevention committees/ task forces which formulate laws to prevent frauds and take proactive fraud control and enforcement measures.	4
2	II.7.(viii)(c) 7. Terms and conditions for issue of cards to customers : (viii) (c) The terms shall put the cardholder under an obligation to notify the bank immediately after becoming aware : - of the loss or theft or copying of the card or the means which enable it to be used; - of the recording on the cardholder's account of any unauthorised transaction; and - of any error or other irregularity in the maintaining of that account by the bank.	5
3	II.7.(viii)(d) (viii) (d): The terms shall specify a contact point to which such notification can be made. Such notification can be made at any time of the day or night.	5
4	II.7.(x) The terms shall specify that the bank shall be responsible for direct losses incurred by a cardholder due to a system malfunction directly within the bank's control. However, the bank shall not be held liable for any loss caused by a technical breakdown of the payment system if the breakdown of the system was recognizable for the cardholder by a message on the display of the device or otherwise known. The responsibility of the	6 & 7

		bank for the non-execution or defective execution of the transaction is limited to the principal sum and the loss of interest subject to the provisions of the law governing the terms.	
5	II.9.(i)	The bank shall ensure full security of the debit card. The security of the debit card shall be the responsibility of the bank and the losses incurred by any party on account of breach of security or failure of the security mechanism shall be borne by the bank.	4, 6 & 7
6	II.9.(iv)	iv) The cardholder shall bear the loss sustained up to the time of notification to the bank of any loss, theft or copying of the card but only up to a certain limit (of fixed amount or a percentage of the transaction agreed upon in advance between the cardholder and the bank), except where the cardholder acted fraudulently, knowingly or with extreme negligence.	6 & 7
7	II.9.(v)	Each bank shall provide means whereby his customers may at any time of the day or night notify the loss, theft or copying of their payment devices.	5
8	II.9.(vi)	On receipt of notification of the loss, theft or copying of the card, the bank shall take all action open to it to stop any further use of the card.	5

युनिट वार्ता - खामगाव युनिट

दि. ५ मे २०१८ रोजी खामगाव युनिटची वार्षिक सर्वसाधारण सभा व 'पेन्शनर्सचा मेळावा' उत्तम प्रकारे पार पडला. सभेचे सूत्र संचालन श्री. बांगडबट्टी यांनी केले. दिवंगत सभासदांना श्रद्धांजली वाहण्यात आली. श्री .एम. जी. मुनोत, अमरावती झोनल सब सेंटरचे उपाध्यक्षपदी बिनाविरोध निवडून आल्याबद्दल त्यांचा सत्कार करण्यात आला. त्यांनी असोसिएशनच्या कार्याची थोडक्यात माहिती दिली व देणगी देण्याचे सभासदांना आवाहन केले. श्री. तोलोवे यांनी कोर्ट केसबद्दल माहिती दिली. खामगाव शाखेचे शाखाधिकारी व सभेचे प्रमुख पाहुणे श्री. राजेंद्र शेंडे ह्यांनी असोसिएशनच्या कार्याचे कौतुक केले व सभासदांना बँकेतर्फे सहकार्य करण्याचे आश्वासन दिले. श्री. एस. एम. डांगे, सभेचे अध्यक्ष यांनी सभासदांना साबोधित केले. श्री. बाहेकर, सचिव खामगाव युनिट यांनी आभार प्रदर्शन केले.

सचिव

अहमदनगर युनिट - आपल्या बँकेने सावेडी शाखा, अहमदनगर येथे दि. २३ मे २०१८ रोजी डिस्पेन्सरी सुरु केली तिचे उद्घाटन श्री. वारंग सहाय्यक म. प्र., आर. बी. ओ., अहमदनगर यांचे हस्ते झाले. उद्घाटनास डॉ. फिरोदिया, बँकेचे पदाधिकारी व स्टाफ तसेच श्री. भास्कर देशपांडे, सचिव पेन्शनर्स असोसिएशन अहमदनगर व ५० चे वर पेन्शनर्स उपस्थित होते. सर्व पेन्शनर्स व स्टाफने या डिस्पेन्सरीमुळे एक जुनी व महत्वाची मागणी पूर्ण झाल्याबद्दल समाधान व्यक्त केले. अहमदनगरमधील सर्व पेन्शनर्सनी या डिस्पेन्सरीचा लाभ घ्यावा. ....सचिव

सांगली - श्री. सुरेश छत्रे सचिव, सांगली युनिट - यांनी कळविले आहे की सांगली युनिटची सर्वसाधारण वार्षिक सभा शुक्रवार दि. १३.७.२०१८ रोजी सकाळी १०.०० वा. दांडेकर हॉल, विश्रामबाग, सांगली येथे आयोजित करण्यात आली आहे. सर्व सभासदांनी उपस्थित रहावे.

अमरावती झोनल सब सेंटर ५ व्या वार्षिक सर्वसाधारण सभेचे वृत्तांत

श्री. मनोहर आष्टीकर, सचिव अमरावती यांनी अमरावती झोनल सब सेंटरची ५ वी वार्षिक सर्वसाधारण सभा व पेन्शनर्स मेळावा, अमरावती येथे दि. २३/०४/२०१८ रोजी घेण्यात आल्याचे कळविले आहे. त्याचे वृत्तांत येणेप्रमाणे :

मान्यवरांच्या स्वागत सोहळ्यानंतर दीप प्रज्वलन व सरस्वती पूजनाने सभेची सुरुवात झाली. गेल्या वर्षभरात जे सभासद दिवंगत झाले अशा सभासदांना श्रद्धांजली वाहण्यात आली. अमरावतीचे सभासद श्री. अच्युत बळवंत अग्निहोत्री यांनी मरणोत्तर नेत्रदान केले, त्यांचा कृतज्ञतापूर्वक उल्लेख केला गेला.

यानंतर झोनल सब सेंटरचे सचिव श्री. मनोहर आष्टीकर यांनी दि. १.१.२०१७ रोजी झालेल्या वार्षिक सर्वसाधारण सभेचे इतिवृत सादर केले व त्याला सर्व सभागृहाने टाळ्यांच्या गजरात सहमती दिली. श्री. यशवंत त्र्यंबक कावळे यांचा आजच ७५ वर्षे पूर्ण झाल्याबद्दल हृद्य सत्कार करण्यात आला. संघटनेबद्दल कृतज्ञता व्यक्त करून श्री. कावळे यांनी संघटनेला रु. ५०००/- देणगी म्हणून दिले. विशेष आमंत्रित, सोलापूर युनिटचे सचिव व यंदाचे कै. श्री. ल. ना. पाबळकर स्मृती स्वर्ण पदकाचे मानकरी श्री. तम्मा पाटील यांच्या कार्यशैलीचा व त्यांनी संघटनेप्रती दिलेल्या गौरवास्पद योगदानाचा थोडक्यात परिचय श्री. अविनाश निमदेव अध्यक्ष अमरावती यांनी करून दिला व त्या प्रित्यर्थ झोनल सब सेंटरच्या वतीने अमरावती शाखेचे सहाय्यक महाप्रबंधक श्री. संजीव डुबा यांचे हस्ते त्यांचा विशेष सत्कार केला.

श्री. तम्मा पाटील म्हणाले की, सेवानिवृत्ती घेतल्यानंतर संघटनेचे काम करावयास सुरुवात केली व मग त्यात गुंतत गेलो. मला माझ्या सहकाऱ्यांनी नेहमीच प्रोत्साहन दिले व त्यांची कामे करता करता त्यांचा माझे प्रती आदर वाढत गेला व आज लीगल फंड देणगी जमवताना त्याचा मला प्रत्यय आला. लीगल फंडाच्या मागणीसाठी मला कोणालाही गळ घालावी लागली नाही तर सभासदांनी स्वयंस्फूर्तीने संघटनेला मदत करून मलाही त्यांच्या यशात सामील करून घेतले. अमरावती झोनल सब सेंटरला शुभेच्छा देवून त्यांनी भाषणाचा समारोप केला. श्री. डी. अ. कुलकर्णी, सर्कल कोषाध्यक्ष, यांची सभेस विशेष उपस्थिती होती. ह्यानंतर अमरावती झोनल सब सेंटरचे अध्यक्ष श्री. निमदेव यांनी झोनल सब सेंटरच्या मागील ४ वर्षांच्या प्रगतीचा थोडक्यात आढावा घेवून बँकेच्या झोनल व स्थानिक शाखेच्या अधिकाऱ्यांकडे अमरावती येथे असलेल्या दवाखान्यातून पेन्शनर्स सदस्यांना अधिक चांगल्या प्रकारे व पुरेशा प्रमाणात गरजेनुसार नेहमीची औषधे दरमहा मिळत रहावी, या दृष्टीने योग्य ती सोय करून द्यावी म्हणून विनंती केली. तसेच यवतमाळ येथे दवाखाना स्थापन करण्याची सर्व प्राथमिक कार्यवाही - अगदी डॉक्टरच्या नेमणुकीची सुद्धा पूर्णत्वास आलेली असून सदर प्रस्ताव कॉर्पोरेट सेंटरमध्ये प्रशासनिक मान्यतेसाठी गेल्या वर्ष-दिड वर्षांपासून प्रलंबीत आहे, त्याचा पाठपुरावा झोनल ऑफीसने करावा म्हणून स्मरण करून दिले. अकोला येथील डॉक्टरांच्या नेमणुकीसंबंधी कार्यवाहीस चालना देण्याची आवश्यकता कथन केली. झोनल सब सेंटरच्या विनंतीवरून ही सभा आयोजित करण्यास सहकार्य केले ह्याबद्दल त्यांनी सर्व मान्यवरांचे आभार व्यक्त केले.

ह्यानंतर झोनल ऑफीस नागपूर झोन - २ चे मुख्य प्रबंधक श्री. संजय तिवारी यांनी आपल्या अध्यक्षीय भाषणात सर्वांना शुभेच्छा देऊन झोनल ऑफीसकडून असोसिएशनला सर्वतोपरी सहकार्य करण्याचे तसेच अकोला व यवतमाळ येथील दवाखान्याबद्दलच्या संदर्भात कॉर्पोरेट ऑफीस सोबत पाठपुरावा करून योग्य ती कार्यवाही करण्यास चालना देण्यात येईल असे सांगितले. ह्यानंतर सभेला अमरावती शाखेचे सहाय्यक महाप्रबंधक श्री. संजीव डुबा यांनी संबोधित केले व पेन्शनर्सच्या प्रश्नांमध्ये नेहमीच सहकार्याची भावना असल्याबद्दलची ग्वाही दिली.

शेवटी कोषाध्यक्ष श्री. विनायक जळीत यांनी आभार पदार्शन केले. झोनल सब सेंटरची वार्षिक सभा आणि पेन्शनर्स मेळाव्याच्या आयोजनात गेले ८-१५ दिवस सर्वश्री प्रकाश वाळके, सचिव, अमरावती युनिट, बाळासाहेब काळे, शंकर जाऊरकर, संतोष, यांचा मोठा सहभाग होता. या सर्वांचे तसेच सभेच्या उत्कृष्ट संचालनाबद्दल श्री. अजय देशपांडे व इतर सर्व कार्यकर्ते यांचे त्यांच्या योगदानाबद्दल यथोचित श्रेय व्यक्त करून त्यांचेही आभार व्यक्त केले व सर्व उपस्थितांना स्नेह भोजनासाठी आमंत्रित करून सभा संपन्न झाल्याचे जाहीर केले.

सचिव - अमरावती, झोनल सब सेंटर, मो. 9823826392

ZONAL SUB CENTRE, PANAJI-GOA

Shri I.H. Dias, Secretary Panaji ZSC advised that the 20th AGM of Panaji ZSC took place on 8th April 2018 and the report is as under :

"The 20th Annual General Meeting of ZSC, Panaji ZSC, was held at SBLC, Panaji, on 8th April 2018 at 10.00 a.m. More than 200 members including Associate members and family pensioners attended the Meeting. Shri Suyash Asthana, DGM (B&O), SBI ZO, Panaji, was the Chief Guest of the function. The other dignitaries who attended the AGM include Shri Surendra Nayak, AGM (RBO-II) SBI ZO, Panaji, Shri Madhur Kant Chaturvedi, AGM SBLC, Panaji, Shri Ramrai Ananth Mahadik, Chief Manager, Human Resources, SBI, ZO, Shri R.K. Chhabria, Secretary, Navi Mumbai, Shri Sahebrao Desai, President SBIPA, ZSC, Aurangabad, Shri C.P. Kulkarni, President, SBIPA, Pune, Shri P. A. Lopes, representing SBIPA, Mumbai Circle, Shri Rameshwar Kubal, Dy. Manager (HR) from SBI, ZO, Panaji.

Shri Suyash Asthana, Dy. General Manager (B&O), SBI ZO, Panaji, inaugurated the Bank's Meet with its Pensioners by lighting the traditional lamp along with other dignitaries. Short prayers to the Almighty were recited in unison, one in Sanskrit and another in English. Shri M. Y. Desai, President, SBIPA, ZSC, Panaji, extended warm welcome to Shri Suyash Asthana, other Bank's representatives, other dignitaries including special invites and all the pensioners present at the Bank's Meet. A minute's silence was observed to condole death of all such pensioners who expired prior to last AGM but was reported to us this year. Shri. Anthony Azavedo, Member of the Committee, compered the proceedings. He welcomed and introduced our Chief Guest Shri Suyash Asthana to the audience.

i) In his speech, the DGM expressed happiness at the large presence of pensioners attending the Meeting. He said that our happily retired staff are a great trained, experienced and helpful resource to bring banking business to the Bank due to their valued connection and relationship with the potential customers. He also referred to various medical, since enhanced, schemes brought out by the Bank, covering retired staff. Shri I.H. Dias, Secretary, conveyed gratitude and thanks to Shri. Suyash Asthana, DGM, for extending all assistance to the Pensioners as also immediately attending to the grievances by prioritising in spite of his busy time schedule. He also thanked all the Bank functionaries for their operation. He thanked Shri Madhur Kant Chaturvedi, AGM of SLBC and his team for lending the venue for our Annual Meet as also for meetings organised on other occasions and for stating arrangements.

ii) Shri. M.K. Chaturvedi, AGM of SLBC, in his speech highlighted the importance of making efforts by the retired pensioners to keep physically fit as also mentally fit by exercises and such opportunities are plenty provided you devote time and healthy attitude to maintain the same.

iii) At the moment of winding up of Bank's Meet with its pensioners, as a gesture of love and affection, Shri Suyash Asthana, DGM, personally handed over to each of the pensioners, a fresh rose. A beautiful and useful gift was also given to the pensioners who attended the Meeting.

After concluding the Bank's Pensioners' Meet, the proceedings of the 20th AGM commenced. The minutes of the last Annual General Meeting held on 2nd April 2017 were confirmed by the members.

Shri I.H. Dias, Secretary, read out the Annual Report of the Centre for 2017-2018. Briefly stated, he gave the performance figures of the year. The following new members were enrolled :-

Patron members	68
Associate Patron members	63
Family members	6

137

i)	Subscription for Samvad	Rs. 83,476/-
ii)	Donations for Legal Fund	Rs. 5,23,382/-
iii)	Panaji Guest House-cum-Office,Receipts	Rs. 1,97,400/-

13 Senior members of the Association who completed 75years of age were felicitated.

As duly notified, the biennial elections for the period 2018-2020 for electing new Committee Members were duly conducted by the Election Officer, Shri Rupri Sawant, who did excellent work in holding the elections in an orderly manner.

(The election results have already been declared in 'Samvad' for May 2018.)

a. In the open forum, Shri R.K. Chhabria spoke on latest legal position obtaining in the matter of Court cases. Shri Sahebrao Desai spoke about the various benefits that the Association have obtained for the retired SBI staff and that efforts will continue with full support from its members. Sarvashri Allen Vaz, V.N. Mordekar, also raised some issues. Shri K.P.M. Rajan wanted a Resolution to be passed that elections should be conducted on the basis of one candidate contesting for 1 post and not one candidate contesting for all available posts. Shri K.P. M. Rajan raised a very important point at this meeting in respect of Superannuation and Revised Medical Facilities, a welfare measure introduced by State Bank of India, vide Circular No. CDO/P&HRD-IR/107/2017-18 dated 21st March 2018. He said that the word 'Superannuation' as indicated in the Circular covers "All employees of State Bank of India on superannuation from the Bank or those who have taken VRS after attaining 58 years of and their spouses and disabled children, if any, shall be covered under the scheme". The Bank has made a provision of 30 years contribution/deduction from salary to the pension fund to be eligible to retire with full pension. Therefore, the term "on reaching superannuation" could also mean "on completing 30 years contribution" to pension fund and eligible to draw full pension as applicable". He advised that the Association take up the matter with the appropriate authorities so the scheme coverage is extended to "employees who have contributed to the pension fund for 30 years or more and receiving full pension on retirement". The members unanimously agreed to this Resolution and requested the Association to take up the matter with the President and General Secretary of Mumbai Circle for effective representation at their level. Shri. Anthony Azavedo, Committee member, proposed vote of thanks. He thanked SBI functionaries, Shri Shivaji Shedje and team for excellent catering arrangements and the Security Staff for helping the guests and the team. Finally, he thanked the Managing Committee Members who worked hard to make the event successful, specially Shri Rupri Sawant, Election Officer, and the team that helped him. He thanked all the pensioners for making the atmosphere lively and memorable.

After singing the national anthem, the meeting was concluded and followed by fellowship lunch.

*****

अभिनंदनीय – आपल्या पेन्शनर्स असोसिएशनचे मुलुंड येथील सभासद श्री. सूर्यकांत भोसले ३० जून २००७ रोजी चीफ मॅनेजर या पदावरून निवृत्त झाले. त्यानंतर विविध वृत्तपत्रांतून एक छंद म्हणून त्यांनी पत्रलेखन सुरू केले. आजवर त्यांची आठशेहून अधिक पत्रे प्रसिद्ध झाली आहेत. मुंबई येथील 'विश्व संवाद केंद्र' ही संस्था पत्रलेखकांना प्रोत्साहन देण्यासाठी प्रतिवर्षी 'पत्रसामर्थ्य विशेषांक पत्रलेखन स्पर्धा' आयोजित करते. यंदाच्या या स्पर्धेत 'इच्छामरण' या विषयावर श्री. सूर्यकांत भोसले यांनी लिहिलेल्या पत्राला विशेष पारितोषिक जाहीर करण्यात आले. ४ मे २०१८ रोजी माटुंगा येथील वेलिंगकर इन्स्टिट्यूटच्या सभागृहात केंद्रीय मंत्री (भूपृष्ठ, वाहतूक विभाग) मा. नितीनजी गडकरी यांच्या हस्ते हा पुरस्कार, ट्रॉफी व धनादेश या रूपात त्यांना प्रदान करण्यात आला. श्री. भोसले यांचे असोसिएशनतर्फे अभिनंदन व त्यांच्या भावी वाटचालीसाठी शुभेच्छा.

अविनाश मुजुमदार, ट्रेजरर, मुंबई झोनल सब सेंटर

सभासद बंधू-भगिनीनो,

बेळगांव हे जरी आपल्या सर्कलमध्ये नसले तरी कोल्हापूर युनिटचे एक पदाधिकारी श्री. आर. आर. कुलकर्णी हे बेळगांव युनिटच्या वार्षिक सर्वसाधारण सभेस उपस्थित राहिले होते व या सभेबद्दलचा त्यांचा अनुभव त्यांच्याच शब्दात आम्ही सभासदांच्या माहितीसाठी प्रसिद्ध करित आहोत. या सभेचा व्यवस्थितपणा व शिस्त खरोखरच वाखाणण्यासारखी व अनुकरणीय आहे.

- सर्कल सचिव

युनिट वार्ता - बेळगांव : वार्षिक सर्वसाधारण सभा

श्री. आनंदराव देशपांडे या आमच्या स्टेट बँक पेन्शनर नातेवाईकांच्या आग्रहावरून दि. ११ फेब्रुवारी २०१८ ला मी बेळगांव येथे स्टेट बँक ऑफ इंडिया, पेन्शनर्स असोसिएशन बेळगांव (कर्नाटक) युनिटच्या वार्षिक सर्वसाधारण सभेस उपस्थित होतो. हॉल एखाद्या लग्न घरासारखा सजवला होता. सुमारे ३०० पेन्शनर्स, फॅमिली पेन्शनर्स या कार्यक्रमास आले होते. पुरुष व स्त्रिया एखाद्या लग्नसमारंभास यावे असा पेहराव करून आले होते. चहा, नाश्ता झाल्यावर कार्यक्रमास सुरुवात झाली. सर्वांचे स्वागत झाल्यावर ७० वर्षे पूर्ण झालेल्या पेन्शनर्सचा सहकुटुंब सत्कार करण्यात आला. प्रत्येकाला पत्नीसह सोफासेटवर बसवून हार, गुच्छ, शाल देऊन सत्कार करण्यात आला. आमचे कोल्हापूरचे मित्र श्री. इजारे यांचा देखील सपत्निक सत्कार झाला. मी कोल्हापूरहून या कार्यक्रमास आल्याचे समजल्यावर अनेकांनी आनंद व्यक्त केला. मी देखील आपल्या पेन्शनर्स असोसिएशनतर्फे त्यांना शुभेच्छा व्यक्त केल्या.

युनिटचे सेक्रेटरी यांनी आपल्या भाषणात याच तारखेला, याच हॉलमध्ये त्यांचे ५० वर्षापूर्वी लग्न झाल्याचे सांगितले. सर्वांनी टाळ्यांच्या गजरात त्यांचे अभिनंदन केले व या जोडप्याचा सत्कार केला. लोकांनी उभे राहून या चिरतरुण जोडप्याला मानवंदना दिली. यावेळी सेक्रेटरींनी असोसिएशनला रु. ५०,०००/- ची देणगी दिली.

सर्कल प्रेसिडेंट श्री. गोडबोले यांनी सेक्रेटरींच्या देणगीबद्दल व आजपर्यंतच्या कामाबद्दल कौतुक केले. त्यांनी मेडिकल इन्शुरन्स संदर्भात वक्त्यांनी विचारलेल्या प्रश्नांना समर्पक उत्तरे दिली व जिल्ह्यात होत असलेल्या निरनिराळ्या कार्यक्रमांचा आढावा घेतला. शेवटी सेक्रेटरींनी समारोप केला. सर्वांना भोजन घेण्याची विनंती केली. प्रथम सत्कार झालेल्या पेन्शनर्स पति-पत्नींना जेवायला बोलावण्यात आले होते. त्यानंतर अतिवृद्ध पेन्शनर्स व परगावी जाणारे पाहुणे व त्यानंतर स्थानिक लोकांना जेवायला बोलावण्यात आले. यावेळी स्थानिक लोकांनी सुगम संगीत सादर केले. आलेल्या सर्वांना बँकेची नवीन वर्षाची कॅलेंडर्स भेट देण्यात आली. अशा रितीने एक खूप छान कार्यक्रम अनुभवता आला.

आर. आर. कुलकर्णी, कोल्हापूर, मो. नं. ९४२१२०७४७६

बोल मनाचे

शब्द जे बाहेर पडले
यंत्रामध्ये अक्षर झाले
परंतु माझे गुपित होते
ओठांमध्ये दडून गेले ॥८॥
जैसा सुगंध पुष्पाचा
पवनासंगे दरवळतो
मधुर मधु तो परि आतल्या
कोषामध्ये दडून राहतो ॥९॥

तैसे माझे बोल मनाचे
ओष्ठपाकळ्या ठेविती लपवूनी
घुमत राहती मनामध्ये
भ्रमर विचारी पिंगा घालूनी ॥२॥
खोल मनाच्या गाभान्यातूनी
प्रतिध्वनी हे येत राहती
गोलघुमट हा जणू मनाचा
वैचारिक पडसाद उमटती ॥३॥

४४

१७

सौ. उज्ज्वल ब्रम्हांडकर

संवाद लेख स्पर्धा 2018

(पुरुष विभाग)

द्वितीय पारितोषिक विजेता लेख

सुखाचा शोध

“सुख म्हणजे नक्की काय असतं?

काय पुण्य असलं, की मिळतं”

अलीकडच्या काळातील हे गाणं काय किंवा ‘सुख पाहता जवापाडे, दुःख पर्वताएवढे’, किंवा ‘जगी सर्व सुखी असा कोण आहे? इ. संत उक्तींप्रमाणे सर्व पुण्य गाठीशी बांधून सुखी असा प्राणिमात्र सापडणे तसे कठीणच.

खरंच ‘सुख’ म्हणजे नक्की काय? आपले जीवन हेच ‘दोन घडीचा डाव’ मानला तर असणं आणि नसणं यात केवळ एका श्वासाचंच अंतर आहे. तरीही प्रत्येक जन्मदात्यास आपले अपत्य अंतीमतः सुखीच व्हावे असे वाटत असते, म्हणूनच जन्मतः अनेक प्रकारचे संस्कार आपल्यावर होत असतात, व तेच आपल्या आयुष्याची दिशा ठरवीत असतात.

जीवन पाण्याप्रमाणेच धावते असते. जलाला जसा मार्ग सापडतो, तशीच वाट प्रयत्न करणाऱ्याला सापडते व ती यशाची, आनंदाची असते. ऊन-पावसाप्रमाणे सुख, दुःख असणारच, दुःखालाही हसत सामोरं गेलं, तर दुःख ही सुखकर, सुसह्य होते.

बाल, तरुण, प्रौढ आणि वृद्ध या चार अवस्था साधारणतः प्रत्येकाच्या आयुष्यात असतातच. यातील प्रत्येक टप्प्यावरील वेगवेगळ्या विचारांचा पगडा आयुष्य घडवित असतो. त्यातूनच आपल्याला ‘अभिप्रेत’ असलेल्या ‘सुखाचा शोध’ घेतानाच ‘सुख म्हणजे नक्की काय?’ हा विचारही निर्माण होतो.

आपले विचार, सवयी, संस्कार, सोबती, परिसर इ. घटकच आपल्या जगण्या विषयीचा दृष्टीकोन घडवितात; व योग्य प्रयत्नांतीच मनाची मशागत होऊन सुखाची बीजे पेरली जातात. त्यातूनच व्यावहारिक व वास्तव जगातील यश आणि अंतरिक सुख मिळण्याची शक्यता निर्माण होते. अर्थातच केवळ संपत्ती आणि भौतिक गोष्टींमुळेच सुख मिळेल हा विचार मात्र निव्वळ भ्रामक आहे.

‘सुखाचा शोध’ घेताना प्रत्येकाचा विचार किंवा सुखाची व्याख्या वेगळी असू शकेल. कोणी निरनिराळ्या सामाजिक कार्यात, क्रिडा प्रकारात, लेखनात, वादन वा गायनात किंवा एखाद्या छंदातूनही ‘सुख’ प्राप्त करू पाहत असेल, तर एखाद्याला एखाद्या व्यसनातूनही सुख लाभत असेल.

काही गोष्टी समाजाच्या, कुटुंबाच्या दृष्टीने अयोग्यच असतात, पण त्यातच सुख शोधू पाहणारे कितीतरी लोक आपल्याला पदोपदी दिसतातही. फक्त ‘पैसा’ हेच सुख मानणारे जीवनाच्या अंतीमाकडे जाऊन पोहोचतात, तरीही त्यांना सुखाचा शोध लागलेला असतोच असे नाही.

म्हणूनच माझ्या मते ‘सुख’ हे समाधानाशी निगडीत आहे. ज्या गोष्टींमुळे आपल्याला समाधान लाभते, ती गोष्ट निश्चितच सुखावह असते.

शांतपणे, निश्चयाने छोटी छोटी कामं करणारी अनेक माणसे आपल्या आजूबाजूला दिसतात, कामावरील निष्ठा हाच त्यांचा श्वास होऊन जातो. ही मंडळी पुढाकार घेतात, पडद्याआड राहून कष्ट घेतात, सन्मानासाठी ते कधीच आसुसलेले नसतात, कौतुकाचे, शाबासकीचे हार तुरे त्यांच्या वाट्याला क्वचितच येतात, तरीही ही मंडळी अशी अनोखी लोकसेवा का करतात? छोट्या कामातूनच मोठी कामं, अगदी एखादी चळवळही आकारास येते. पहिलं पाऊल महत्त्वाचं, त्यातूनच अनेकांना आनंद, सुख गवसत असेल. एखादं ‘स्मितहास्य’ ही इतरांना आनंद देऊन जातं, तेवढं ‘सुख’ आपण सहज शोधू शकतो.

‘आला दिवस आपला आणि तोच पुढे ढकला’ अशी वृत्ती असेल तर सुखाचा शोधच काय, पण त्यासाठीचा मार्ग सापडणेही कठीणच.

सर्वांनाच ‘सुख’ हवंहवंस वाटतं. दुःख जगात असेल तर आपल्या वाटेला ते येऊ नये, इतरांकडे जावे अशी स्वार्थी भावना असेल तर सुखाचा शोधही लांब जाऊ शकतो.

विश्वातील सर्वच गोष्टी आपल्यासाठीच नसतात. पण आपल्याकडील काही गोष्टी इतरांकडेही नसतात, म्हणूनच तुलना करायची नसते. अशी तुलनाही सुखाच्या शोधात अडथळाच बनते.

मतीमंदांची, अंध, लुळ्या-पांगळ्यांची सेवा करणारे, त्यांच्या दृष्टीने सुखीच असतात, नव्हे त्यांनाच खऱ्या सुखाचा शोध लागलेला असतो.

आयुष्य आहे तसं स्वीकारावं, जस समोर येईल तसं जगावं, आपले काम विनातक्रार करत राहावं, आयुष्यातील छोटी-मोठी दुःखं, सामाजिक अडथळे, कौटुंबिक रुसवे यांना तोंड देणे म्हणजेच आपल्या मनाची शिस्त असते, आणि ही शिस्तच सुखाचा शोध घेण्यात सहाय्यक ठरते.

परमेश्वरानं आपल्याला खरंच इतरांपेक्षा खूप काही चांगले दिले आहे. मानव जन्म देऊन कृतार्थ केले आहे. म्हणूनच आपण फक्त त्या ईश्वराचे आभार मानत त्याच्यासमोर नतमस्तक व्हायचे असते. सुखाचा शोध सुकर होत असल्याचा अनुभव नक्की येईल.

‘सुखाचा शोध’ घेतेवेळी सर्वांचा एक समान धागा आहे, तो म्हणजे आवडतं काम करायला मिळणं, छंद जोपासता येणे, या सारखं दुसरं सुख नाही.

अनेक चांगले छंदही सुखाचा मार्ग दाखवितातच शिवाय त्यामुळेच अपयश, नैराश्य, ताण-तणाव, चिंता, काळज्या तर दूर होतातच, पण कोणत्याही कारणाने खचून न जाता परत जोमाने उभे राहण्याचे बळही प्राप्त होतेच, परिणामी सुख मिळतेच.

वाचन, बागकाम, विणकाम, चित्रकला, गायन, वादन, भटकंती इत्यादी छंद सुखाचा मार्गच दाखवित असतात. अर्थातच या सर्वांत सुखाचा शोध घेता आला नाही तरी त्यामुळेच मन आपोआप प्रसन्न होते. प्रसन्न मन मानसिक उभारी आणि जगण्याचे बळही देतेच आणि या सर्व गोष्टींनाच तर ‘सुख’ म्हणतात, समाधान म्हणतात. मग सुखाचा वेगळा शोध घेण्याची जरूरच भासणार नाही. मग उगाचच भूतकाळ, त्यातील मान, अपमान उगाळत न बसता भविष्याची चिंता न करता, वर्तमानात जगण्याची कला ज्याला साध्य झाली तो सुखी असतोच.

शारीरिक व मनाचे उत्तम आरोग्य हवे, त्यासाठी योग्य तितकेच धन व कोणत्याही प्रकारची लालसा नसणे व सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे समाधानी वृत्ती असणे ह्या गोष्टी असल्या की ‘सुख’ मिळतेच. मग त्यासाठी वेगळा शोध घेण्याची आवश्यकताच नसते.

मनुष्य जन्मतःच एक आनंदाचा कोपरा अंतरी घेऊनच जन्माला येतो. तोच आनंद स्वतःसाठी जपणे आणि

इतरांनाही वाटणे हाच सरळ सोपा मार्ग ज्याला सापडला त्याला सुखी जीवन लाभेल. या बरोबरच जबाबदार नागरिक असणं, सामाजिक संवेदनशीलता असणं, नाती, शेजार व मैत्री जपणं. प्रामाणिकता, सावधानता व कोणत्याही प्रकारे नैतिक मूल्य जपण्याचे धैर्य प्राप्त करणे, सुखाच्या शोधासाठी आवश्यकच आहे.

अंतिम सुखाचा नक्की शोध काही संत श्रेष्ठी, शास्त्रज्ञ, थोर व्यक्तिमत्त्वांना लाभलाही असेल. म्हणूनच संत ज्ञानेश्वर कमी वयातच समाधिस्त होतात. तुकोबा संसारात न रमता वैकुंठगमन करतात, रामदास चक्क बोहल्यावरूनच निघून जातात, तर अब्दुल कलामांसारखे थोर व्यक्तीमत्त्व, शेवटपर्यंत समाजासाठीच कार्यरत राहून आपला अंतिम श्वास घेतात. या सर्व महान व्यक्तीमत्त्वांना सुखासाठी काही वेगळा मार्ग शोधावासा वाटलाच ना?

म्हणूनच मनुष्याने आपल्याला कोणती सुखे मिळाली नाहीत याचा विचार करून दुःखी होण्यापेक्षा, आपल्याकडे जी काही सुखाच्या जमेची बाजू आहे, तिचाच विचार करून समाधानाने जगावे. आजची परिस्थिती निराशात्मक, नकारात्मक दिसत असली तरी उद्या सकारात्मक गोष्टी नक्की घडतील हा आशावाद कायम ठेवणाऱ्यालाच सुखाचा मार्ग सुकर झाल्याशिवाय राहणार नाही.

‘सुख’ हे शेवटी फुलपाखरासारखं असतं, आपल्या खांद्यावर ते अलगद नकळत येऊन बसतं. तुम्ही त्याला पकडायला जाल तर ते कधीच हाती येणार नाही, उलट दूरच जाईल, पण दुर्लक्ष कराल तर ते आपल्याजवळ केव्हा अलगद येईल ते कळणारही नाही.

या सुंदर जगामध्ये आपल्याला लाभलेल्या सुंदर आयुष्याचा आनंद खऱ्या अर्थाने घेत राहणे, म्हणजेच ‘सुखाचा शोध’ लागणे.

म्हणूनच ज्ञानाने, सुसंस्काराने हा समाज ऐश्वर्यसंपन्न होऊन अंतिमतः सर्वांनाच सुखाचा मूलमंत्र गवसेलच, असा सकारात्मक विचार करूनच मी माझ्या आयुष्याचा मार्ग चालण्याचा प्रयत्न करीत आहे आणि हाच माझा ‘सुखाचा शोध आहे.’

सुधाकर मराठे, पुणे

मो. नं. 9822329770

संवाद लेख स्पर्धा २०१८

(स्त्री विभाग)

द्वितीय पारितोषिक विजेता लेख

सुखाचा शोध

‘सुख’ - सगळ्या जगाला स्वतःच्या मागे पळवण्याची जबरदस्त ताकद असलेली ही दोन अक्षरं! त्यातही गंमत अशी की आपण नक्की कशाच्या मागे पळतोय हे त्या पळणाऱ्यालाही नीट माहिती नसावं इतकी फसवी अन् तरल अशी ही सुखाची कल्पना.

सर्व विश्वात्मक जीवांचा तळमळीने विचार करणारी ज्ञानोबा माऊली जेव्हा “जो जे वांछिल तो ते लाहो” अशी इच्छा व्यक्त करतात तेव्हा एक प्रकारे सुखाची कल्पनाच मांडून जाते. प्रत्येकाची इच्छा पूर्ण होवो अशी ही माऊलींची प्रार्थना. तसं पाहिल्यास आजवर इतके विचारवंत झाले पण कुणीही सुखाची ठोस व्याख्या सांगितली नसावी.

सुख म्हणजे काय हे आधी समजून घ्यायला हवं. त्याचा शोध का घ्यावा लागतो?

गरज ही शोधाची जननी आहे असं वैज्ञानिक सिद्धांताच्या बाबतीत म्हटलं जातं. व्यवहारात सुखाचा शोध ही प्रत्येकाची गरज आहे असं म्हटल्यास वावगं ठरू नये. कारण जीवन जगतानाची मानवाची प्रत्येक कृती ही सुख मिळावं म्हणूनच केली जाते.

सुखाच्या कल्पनेचा जन्म होतो माणसाच्या मनात. ‘मन’ ही एक अति गुंतागुंतीची, विलक्षण गोष्ट आहे. सर्वच भावभावनांचं मूळ असलेल्या या मनाचे असंख्य कप्पे आहेत - कंगोरे आहेत. एकमेकांशी पूर्णपणे विरुद्ध असणाऱ्या भावना एकाच मनात दाटीवाटीने राहतात. प्रेम-राग, कौतुक-मत्सर, आपुलकी-दुरावा, माया-दुष्टावा या सर्व वृत्ती तसेच आणखी कितीतरी विरोधी भाव मनात असतात. या सर्वांच्या वर आहे अहंकार व स्वार्थ. जन्मलेल्या जीवाची व्यक्ती होते व व्यक्तिमत्त्व विकास साधताना, स्पर्धा-ईर्ष्या-चढाओढ-कुरघोडी करण्याची वृत्ती वाढायला लागून ‘मी आणि माझे’ या तीन शब्दांत जीव जखडला जातो.

या ‘मी’च्या मनात एका मागोमाग एक इच्छा, वासना, कामना, उर्मी उठतच असतात. एक इच्छा पूर्ण होईपर्यंत दुसरी तयारच असते. ती पूर्ण करण्यासाठी नव्याने मेहनत

कष्ट करावेच लागतात. मानवाचं जीवन या इच्छापूर्तीमागे धडपड, खटपट करण्यातच व्यतीत होतं, यातनामयच होतं. यातून सुटावं म्हणून सुखाचा शोध सुरू होतो. कष्टविरहित जीवन असणं, आराम करणं, झोपा काढणं यात सुख असावं असं वाटू लागतं.

प्रापंचिक जीवनात कुटुंबाकडून, नातलगांकडून, मित्रमंडळींकडून प्रेम, जिव्हाळा, विश्वास मिळावा, सामाजिक जीवनात मान-प्रतिष्ठा मिळावी, व्यवसायात तसेच स्पर्धामध्ये यश मिळावं, इच्छापूर्तीचं समाधान मिळावं अशा विचारांनी माणसाचं जीवन व्यापलेलं असतं. प्रेम, माया, आनंद, समाधान, यश, सन्मान, शांती या आणि अशाच अनेक चांगल्या अनुभवांनी मिळून सुख शब्दाची व्याप्ती दर्शविली जाते. थोडक्यात, ‘हवंहवंस वाटतं ते सुख’ असं म्हणायला हरकत नाही.

अन्न-वस्त्र-निवारा या पायाभूत गोष्टी मिळविणे ही प्रमुख गरज आहे. ती पूर्ण करण्यासाठी लागणारा पैसा भरपूर असावा असं प्रत्येकाला वाटतं. किंबहुना ‘पैसा म्हणजे सुख’ असंही एक समीकरण झालं आहे.

सुखाचा विचार करताना जीवनाची दुसरी बाजू जी ‘दुःख’ ती जाणवून घेतल्याखेरीज सुख-कल्पनेची पूर्तता होणार नाही.

‘जन्म हा दुःखमूळ’ असं समर्थ रामदासस्वामी दासबोधत अनेकदा सांगतात. तसंच एक क्षणभरही कर्म केल्यावाचून माणूस राहू शकत नाही असं गीता सांगते. सुखाच्या आशेमुळे सतत कर्म करीत, अखंड श्रम करणारा माणूस हैराण होतो - दुःखी होतो. गरजा भागवता भागवता दमतो. जीव नकोसा होतो. ‘नको नकोसं वाटतं ते दुःख! पण हेच वाटायला येतं.’

सृष्टीतील ऋतुचक्रांप्रमाणेच सुखदुःखाचं चक्र चालू असतं. सुखाला मात्र अल्पायुष्याचा शाप मिळालेला जाणवतो. सुखाची अनुभूती घेताना ते मिळविण्यासाठी केलेले कष्ट आठवून पुन्हा आनंदावर विरजण पडते.

हल्ली भारतातील तरुणांचा सुखाचा शोध अमेरिकेत जाऊन संपतो. वृद्ध आईवडिलांना इथेच ठेवून ही तरुण पिढी त्या सुखाच्या दुनियेत जाते - डॉलर्समध्ये पैसे पाठवते. पण त्या डॉलर्सपेक्षा नातवाच्या गालाचा गोड पापा, त्या आजी आजोबांसाठी, किती मौल्यवान आहे हे त्यांना कळत नाही.

यावरून हे कळून येतं की सुखाचा अर्थ, सुखाची कल्पना माणसागणिक व परिस्थितीगणिक बदलते. एकाचं सुख दुसऱ्याचं असेलच असं नाही. आपल्याला जे मिळालं आहे त्यात माणूस समाधानी नाही त्याला दुसऱ्यांशी तुलना करत जगायची सवय लागली आहे.

मानवी शरीराला पुढच्या बाजूला डोळे आहेत. त्याला आजूबाजूच्या गोष्टी दिसतात - दिसत नाही तो स्वतःचा चेहेरा. माणूस स्वतःलाच ओळखत नाही. आपल्याकडे काय आहे यापेक्षा काय नाही तेच बघण्याची सवय लागल्यामुळे वाढणाऱ्या गरजा दुःखात भर घालतात. सुखापासून दूर नेतात.

जगात सगळ्यात वेगवान गोष्ट कुठली तर ती म्हणजे माणसाचं मन. बहिणाबाई चौधरी म्हणतात तसं 'आता होतं भुईवर - आता गेलं आभाळात.' मानवी मन अति चंचल. स्थिरता म्हणून नाही. बदल हा जीवनाचा अविभाज्य भाग आहे. दिवसागणिक नवनव्या आकांक्षा नव-नवीन विचार सुचतात. पुन्हा त्यामागे धावणं आहेच.

स्वरं तर नव्या उपकरणांचा शोध लागल्यामुळे माणसांचे कष्ट कमी झालेत. मोबाईलच्या क्रांतीमुळे बाहेर गेलेल्या आपल्या माणसांची काळजी कमी होते आहे. माणूस सुखाकडे वाटचाल करू शकेल अशी परिस्थिती निर्माण होते आहे. तरीही माणूस स्वरा सुखी नाहीच.

याचं कारण सुख बाह्य गोष्टींवर अवलंबून नाही. लहानपणी 'सुखी माणसाचा सदरा' ही गोष्ट ऐकली होती. त्यात त्या सुखी माणसाकडे सदराच नसतो. साईबाबांच्या चरित्रात काकासाहेब दिक्षितांकडची मोलकरीण ज्या फाटक्या कपड्यांत नाचत-गात काम करीत असते त्याच उत्साहात नवीन कपडेही घालून येते. मग मात्र ते नवे कपडे नीट ठेवून पुन्हा जुन्याच कपड्यांत आनंदात राहाते. तीचं ते आनंदी भावविश्व या बाह्य गोष्टींवर अवलंबून नव्हतं. हल्ली 'मी कशी दिसते' याकडे लक्ष इतकं दिलं जातंय की 'मी कशी आहे' म्हणजे माझं वागणं, स्वभाव याला कमी महत्त्व दिलं जातंय.

शरीराचे चोचले पुरवण्याच्या नादात समाजात जाहिरातबाजी, फसवाफसवी, चोऱ्या, बलात्कार या

घटना वाढीस लागलेल्या दिसतात. प्रामाणिकपणा, सच्चेपणा, कायदेशीरपणा पाळणाऱ्या माणसांना बावळट, घाबरट ठरवलं जातंय. पण त्याचमुळे संपूर्ण समाज दुःखी होतोय. निराधार वाटून मंदिरात आणि गुरुंकडे रांगा लागतायत.

मग या सगळ्यावर उपाय काय? माणूस कधी सुखी होणार की नाही? कुठे सापडेल याचं उत्तर?

विनोबाजी म्हणतात - गीताई माऊली माझी । मी तो तिचा बाळ नेणता । पडता झडता घेई उचलूनि कडेवरी ॥ सर्व प्रश्नांची उत्तरं त्यांना गीतेत सापडतात.

सुखाचा शोध कुठेतरी दूर घेण्याऐवजी, त्याच्या जन्मस्थानातच बदल घडवून आणला पाहिजे. बाह्य गोष्टीतलं लक्ष थोडं मनाकडे वळवलं आणि आतच सुख शोधलं पाहिजे. बाहेर सगळीकडे सुख शोधून झालं पण त्यात यातनाच जास्त झाल्या. तेव्हा आता अंतर्मुख होऊन बघू या.

फिटनेस व डाएटिंगच्या मागे लागलेल्या आजच्या तरूण पिढीला, तसेच व्रत, वैकल्य, उपास इत्यादींमध्ये गर्क असलेल्या सर्वसामान्यांना मनावर ताबा ठेवणं खूपच चांगलं साधलंय. 'निश्चयाचे बळ । तुका म्हणे तेचि फळ' ॥ या उक्तीनुसार मनाला वेगळ्या तऱ्हेनं शिकवायचं. तुलना कमी करणं, गरजा कमी करणं, मनाचा कल्लोळ कमी करून शांत राहायला शिकणं, ईर्ष्या, स्पर्धा यांकडे रवेळकर दृष्टीने बघणं, जे मिळालंय त्यात समाधान मानणं हे आवश्यक झालंय.

सुखदुःख समे कृत्वा लाभालाभौ जयाजयौ । गीता सांगते - सुख-दुःख, लाभ-हानि, जय-पराजय या गोष्टींना अति महत्त्व न देता सुखाने हुरळून न जाता, दुःखाने पिचून न जाता त्यांच्यात समत्व साधायला मनाला शिकवा. शंभर टक्के प्रयत्न करावे पण नंतर जे वाट्याला येईल ते स्वीकारण्याची शिकवण मनाला लावून घ्या. मनात सतत उठणाऱ्या ऊर्मी, इच्छा, वासना कुंठीत केल्या की वैकुंठ मिळायला का उशीर लागेल? मिळालेल्या स्थितीत समाधान आनंद मानला की दुःख व्हायचं नाही. आणि मग दुःखच जिथे मानायचं नाही तिथे सुखाचा शोध कशासाठी?

अनुराधा भागवत, विलेपार्ले (पू)

मो. नं. ९८२९२४९४०५

पुस्तक परिचय

'तेजारती'

'संवाद' चे संपादक श्री. क्रांतिसेन आठवले यांच्या पंचाहत्तरी निमित्त जुलै २०१७ मध्ये झालेल्या समारंभात श्री. आठवले यांनी लिहिलेल्या 'निमित्त पंचाहत्तरीचे : दर्शन लेखणीचे' या त्यांच्या निवडक प्रातिनिधिक अशा २५ लेखांचा समावेश असलेल्या पुस्तकाचे तसेच 'तेजारती' अर्थात स्वातंत्र्यवीर सावरकररूपी साक्षात तेजाचे गुणगान करणाऱ्या विविध १८ लेख समाविष्ट असलेल्या पुस्तकाचे प्रकाशन कॅप्टन आनंद जयराम बोडस व पंडित श्री. सुधीर जी माईणकर यांच्या शुभहस्ते करण्यात आले. या पुस्तकांचा पुण्यातही प्रकाशन समारंभ श्री. मधु पोतदार आणि श्रीमती स्वामिनी सावरकर यांच्या शुभहस्ते पार पडला. यापैकी 'तेजारती' या पुस्तकाचा परिचय करून देण्याचा माझा मानस आहे.

'तेजारती' या पुस्तकात श्री. क्रांतिसेन आठवले यांनी विविध नियतकालिकांतून प्रसिद्ध झालेले स्वातंत्र्यवीर सावरकर तसेच त्यांच्याशी संबंधित काही व्यक्ती, प्रसंग व विषय याविषयीचे निवडक लेख एकत्रित छापलेले आहेत. या पुस्तकाचे आणखी एक वैशिष्ट्य म्हणजे श्री. आठवले यांचे पिताश्री कै. रामचंद्र महादेव आठवले-जे स्वातंत्र्यवीर सावरकरांचे अत्यंत निष्ठावान अनुयायी, कार्यकर्ते व निकटचे सहकारी होते. त्यांनी लिहिलेल्या अगदी १०० वर्षांपूर्वीपासूनच्या काही दुर्मिळ आठवणी या पुस्तकात वाचावयास मिळतात. त्यांनी लिहिलेले 'बॅरिस्टर सावरकर : शलाका परिचय' तसेच 'मी सावरकरांकडे कसा ओढला गेलो' हे दीर्घ लेख आणि 'सावरकरांच्या कविमनाची तन्मयता', 'सुमेरसिंग गारद्याची अवलाद' आणि आठवणीवजा दुर्मिळ लेखांचा समावेश 'तेजारती'मध्ये केलेला आहे. त्यांच्या लेखनात जुन्या काळी प्रचलित असलेले अनेक शब्द वाचताना

मजेशीर वाटतात आणि आपल्या ज्ञानात भरही टाकतात. त्यामुळे जुन्या मराठी भाषेचा डौल कळून येतो. उदाहरणार्थ, मसणवट, कोस, युवा सर्वासंगती, शिंग (हॉर्न), आगनाव (बोट), होत्साता, धोशा, औत्कट्याने, नरपुंगव इ. यातून कै.रा.म.आठवले यांचा भाषाशुद्धीचा आग्रहदेखील दिसून येतो.

एकंदरीत 'तेजारती' पुस्तक अत्यंत वाचनीय झालेले आहे. ते आपल्या सभासदांनी आवर्जून वाचावे असे मला मनापासून वाटते.

श्री. आठवले यांचे अभिनंदन !

*****

'पाहिले म्या डोळा'

मुंबई येथील सभासद व पेन्शनर्स असोसिएशनचे कार्यकर्ते श्री. माधव नाडकर्णी उत्तम लेखक असून आतापर्यंत दैनिक लोकसत्ता, महाराष्ट्र टाइम्स, संवाद व विविध दिवाळी अंकातून त्यांचे साहित्य प्रसिद्ध झालेले आहे.

त्यांच्या साहित्यातून निवडक अशा पन्नास, लहान-मोठ्या लघुकथांचा एकत्रित असा एक कथा-संग्रह त्यांनी 'पाहिले म्या डोळा' ह्या नावाने जुलै २०१७ मध्ये प्रसिद्ध केला. सर्व कथा, जीवनात घडलेल्या विविध, घटनांवर, नातेसंबंधांवर, मित्र संबंधांवर, गावाकडील आठवणींवर आधारलेल्या असून, मराठी भाषेचा उत्तम वापर त्यांनी केला आहे, आवश्यक तेथे कोकणी, मालवणी भाषेची फोडणी दिल्यामुळे कथांमध्ये जीवंतपणा आला आहे. त्यांनी केलेली व्यक्तिचित्रणेही उत्तम आहेत, त्यामुळे कथेतील पात्रे आपल्या मनासमोर उभे करण्यात लेखक यशस्वी झाला आहे.

सर्वच कथा वाचनीय आहेत. मराठी साहित्यातील कथा प्रांत समृद्ध होण्यास हा कथा-संग्रह नक्कीच भर घालणारा आहे.

श्री. नाडकर्णींचे हार्दिक अभिनंदन !

संपर्क : ९८१९०८४३८०

वसंत धुपकर

ललित

सरकणारी वाळू

धक्का बसल्याशिवाय भानावर कसं येणार, माज किंवा मस्ती कशी उतरणार, जागा कसा होणार आणि जाग आल्याशिवाय परिस्थितीचा अभ्यास तरी कसा करता येणार? एकंदरीत काय तर पायाखालची वाळू आणि यश हळूहळू आपल्या हातातून सरकणे अत्यंत आवश्यक आहे. देशाच्या, समाजाच्या, सर्वांच्या प्रगतीचे मार्ग बनावे असे ज्यांना कुणाला मनापासून वाटत असेल त्यांनी नक्कीच मनोमन प्रार्थना करावी की देवा माझ्या पायाखालची वाळू सरकू दे. ही प्रार्थना जो कोणी देव ऐकेल तेव्हाच नेमकी स्थिती समजून येईल व नव्या जोमाने उभे राहण्यासाठी सकारात्मक ऊर्जा मिळेल. आपण सरकणाऱ्या वाळूवर उभे आहोत आणि वाळू सरकणार आहे हेच आपण सध्या विसरून गेलो आहोत. ज्या वाळूच्या ढिगान्यावर आपण उभे आहोत ती वाळू स्थिर राहण्यासाठी प्रयत्न हे करावेच लागतील ही जाणीव परिस्थितीशी दोन हात करणे शिकवते. ही जाणीव सरकणाऱ्या वाळूशी मैत्री करायला शिकवते आणि काहीही अघटित पण घडू शकते ह्याची आठवण करून देते. त्याच साठी थोड्या फार प्रमाणात पायाखालची वाळू ही सरकायलाच हवी.

वाळू सरकू नये म्हणून त्यावर उभे राहणेच टाळावे हा एक मार्ग असू शकतो. पण खरं पाहिलं तर हा उपाय स्विकारणे कदापीही योग्य नाही. कारण वाळू हे खरे तर यशाचे दुसरे नाव आहे. यश प्रत्येकालाच हवे असते. यश मिळाल्याने तुमच्या आजूबाजूच्या सर्वांनाच आनंद होईल असे नसते. आपल्या यशामुळे अनेकजण आपले शत्रु होतात आणि हे यश आपल्याकडून हिरावून घेण्यासाठी नको तेवढे प्रयत्न करतात. कालांतराने आपल्या डोक्यात यशाची हवा जाते, आपल्या हातून चुका होतात, निसटून जायला सुरूवात होते. ही सुरूवात म्हणजे वाळू सरकणे आहे. आता यश म्हणजे वाळू असेल तर या वाळूवर उभे राहणे कसे सोडता येईल?

आपण बरेचदा ऐकतो की अमुक एका व्यक्ती किंवा पक्षाच्या पायाखालची वाळू सरकली. राजकीय वर्तुळात अशी वाक्यं आपण बरेचदा ऐकतो. काही

वेळा घरगुती संभाषणात पण हे शब्द कानावर पडतात. पायाखालची वाळू सरकणे म्हणजे घाबरगुंडी उडणे, आपोआप किंमत कमी होणे, आपोआप होत्याचे नव्हते होणे याकडे वाटचाल होते अशी एकाच अर्थाची अनेक वाक्यं वाळू सरकण्याच्या संदर्भात आपण सांगू शकतो.

वाळूचे एक महत्त्वाचे वैशिष्ट्य म्हणजे वाळू कधीच स्थिर राहत नाही. वाळूचा कितीही उंच ढिगारा असला तरी थोड्या कालावधीनंतर तो भोवताली सर्व दिशांना पसरतो आणि हळूहळू त्या ढिगान्याची उंची कमी होत जाते. वाळूच्या ढिगान्याला स्थिर राहण्यासाठी काहीतरी आधार द्यावा लागतो. पाणी आणि सिमेंटमध्ये जर वाळू वापरली गेली तर ती स्थिर राहू शकते. समुद्र किनाऱ्यावर ओलसर असणाऱ्या वाळूचा किल्ला किंवा इतर मोठमोठ्या कलाकृती बनविता येतात. पण जसजसा वाळूमधील पाण्याचा अंश कमी होत जातो तसतशी ती वाळू घसरू लागते. हा दोष नाही तर हा वाळूचा गुणधर्मच आहे. अशा अस्थिर वाळूवर जर कोणी उभे राहण्याचा प्रयत्न केला तर तो घसरणारच. कारण वाळू पसरणार. म्हणजे जो वाळूच्या ढिगान्यावर उभा राहणार त्याच्या पायाखालची वाळू सरकणारच यात आश्चर्य वाटायला नको.

पायाखालची वाळू सरकणे म्हणजे पोजिशनला धक्का बसणे असं जर आपण गृहित धरलं तर हा धक्का मनुष्याला भानावर आणण्यासाठी किंवा त्याचा माज, रग उतरण्यासाठी कायमच बसत राहिला पाहिजे असे मला मनापासून वाटते.

वाळू सरकण्याची क्रिया ही तात्पुरती ठरू शकते. वाळूचा ढीग चारही बाजूंनी एकसारखा वर खेचत राहाणे, या ढिगान्याला पसरण्यापासून रोखण्यास होतील तेवढे प्रयत्न करणे सर्वासाठी आवश्यक आहे. मात्र हे उपाय करण्याची काळजी निर्माण होण्याकरता आधी वाळू सरकायला हवी. माझे सर्व काही ठीकठाक आहे ही प्रत्येकात असणारी आळशी अवस्था दूर करण्यासाठी प्रत्येकाच्या पायाखालची वाळू केव्हा ना केव्हा सरकायलाच हवी!

श्री. श्रीपाद टेंबे, पुणे

मो. ९९५८०८८०४२

भावना

भावना म्हणजे आहे का
फक्त मनाचाच खेळ?
व्यवहाराशी बसत नाही
त्यांचा काही मेळ ॥१॥

तुझ्या मनाचीच तुला फक्त
आहे पुरी जाणीव
रे मानवा, हीच आहे
तुझ्यातील उणीव ॥१॥

मन तरी खरेखुरे
आहे का अस्तित्वात?
की भावनांप्रमाणेच त्याची जागा
फक्त शब्दकोड्यात? ॥२॥

नसते जर अस्तित्वात
जीवनाचे मनोव्यापार
झाला नसता कधीही
सुखदुःखांचा भार ॥३॥

जर आणि तर चे कुणी
जाळे नसते विणले
जाळ्यामध्ये अडकून त्या
जीवन नसते गुदमरले ॥४॥

पण मग प्रीतीची
संजीवनी नसती लाभली
रुक्षतेने सुकल्या असत्या
आयुष्याच्या वेली ॥५॥

भावनांच्या रंगाची सदा
पखरण होत असते
जीवनाचे महावस्त्र
रंगतदार होते ॥६॥

४७
१७

सौ. उज्ज्वल ब्रम्हांडकर

नाहीतर रंग पुन्हा....

आयुष्यातील रंगपंचमी
अचूकपणे जाणा
नाहीतर रंग पुन्हा
होईल सुना सुना!
बालपणी करा दंगामस्ती
अवरखळ वान्यासंगे दोस्ती
तुमच्या कृतीने भवितव्याच्या
दिसू द्या या पाऊलखुणा!
तारुण्यामध्ये शरीर कमवा
घाम गाळुनी दौलत मिळवा
मजा लुटा हो कणा-क्षणाने
नको अतिरेकाचा गुन्हा!
'जरा' येता थांबा जरा
'मी' पणाला नकोच थारा
स्वच्छंदपणे निजसंसारि,
रमु द्या आपुल्या लेकी-सुना!
अंती येईल 'आमंत्रण'
अमर करा तुमचे मरण
उरा जगती या दृष्टिरूपाने,
करोनि नेत्रदाना!

३५
१७

गोविंद करमरकर
मो. ८८०५९५९८२४

सभासदांना आवाहन

आपल्या 'संवाद'साठी स्वलिखित, कथा, लेख, कविता, विनोद इ. साहित्य पाठवावे. लेख, कथा अंदाजे ७५० ते १००० शब्दांच्या मर्यादित व कविता (अप्रकाशित) ४ ते ५ कडव्यांची असावी. साहित्य कागदाच्या एका बाजूस, समास सोडून लिहावे.

सोबत आपला पूर्ण पत्ता पिनकोडसहित असावा.
संपादक मंडळ व संवाद

पुस्तक परिचय

अडीच माणसांची बँक

पुणे येथील असोसिएशनचे सभासद श्री. शिवाजी भापकर यांची 'अडीच माणसांची बँक' ही कादंबरी नुकतीच वाचनात आली.

कादंबरी म्हटले की, एकाच कथेभोवती फिरणारी त्यातील पात्रे, त्यांचे प्रसंगानुरूप संवाद, स्वभाव चित्रण लेखकाच्या भाषाशैलीप्रमाणे केलेले असते. प्रस्तुत पुस्तकात सलग कथानक नसल्यामुळे पुस्तकाला 'कादंबरी' म्हणणे धाडसाचेच ठरेल. दुर्गम भागातील खेड्यातील बँकेत काम करत असताना प्रत्येक दिवसाचा अनुभव वेगवेगळा, रंग वेगळा असतो. परंतु लेखकाने सर्व अनुभवांच्या रंगाचे अत्यंत कौशल्यपूर्वक मिश्रण करून हे पुस्तकरूपी सप्तरंगी इंद्रधनुष्य वाचकांसमोर ठेवले आहे.

पुस्तकातील भाषा सहज, सोपी, सुलभ, (उपमा अलंकारांचे अवडंबर दूर ठेवून) निरनिराळ्या प्रसंगांना, अनुभवांना नक्कीच न्याय देणारी आहे. पुस्तकातील अनुभवांच्या अनुषंगाने येणारी माणसे बबन, दिलीप, गावातील प्रतिष्ठित व्यक्ती, कोर्टातील बेलीफ, सरकारी अधिकारी, ग्रामसेवक, सरपंच, निरनिराळ्या स्वभावांचे कर्जदार यांचे व्यक्तिचित्रण, त्यांच्या तोंडची भाषा समर्पक पद्धतीने मांडण्यात लेखक निश्चितच यशस्वी झाला आहे असे म्हणावेसे वाटते.

लेखकाने आपल्या 'मनोगता'मध्ये लिखाणाचा हा पहिलाच प्रयत्न असल्याचे नमूद केले आहे. परंतु पुस्तक वाचताना त्यांची भाषा एखाद्या कसलेल्या लेखकाप्रमाणे वाटते आणि नकळत आपण प्रत्येक घटनेचे साक्षीदार होतो व त्या घटनेशी एकरूप होतो. पुस्तकाचे खरे यश यातच सामावले आहे. त्याबद्दल श्री. भापकर यांचे अभिनंदन.

प्रत्येक सभासदाने हे पुस्तक जरूर वाचावे हे नमूद करणे आवश्यक वाटते.

शेवटी श्री. भापकर यांच्या पुढील लेखनकार्यास खूप खूप शुभेच्छा.

संपर्क

श्री. शिवाजी भापकर
मो. नं. ९१५८२०७०१४

प्रभाकर गुपचूप, पुणे
मो. नं. ९८८१५७९४९९

FREE -WI-FI

आशियाना

Cottage Akshi Alibag

Welcome For Relaxation

only for senior citizens of all
SBI pensioners and there relative & friends

3-Night 4-Days
package Rs.2500/- per person only
including pickup& drop from Alibag
with 3 days sightseeing Rs.1500/- extra

EVERY MONDAY CHECK IN 11 AM & CHECK OUT THURSDAY 11 AM

We serve veg breakfast-lunch-dinner
NONVEG FOOD & AC ROOM CHARGES EXTRA

BOOKING AMOUNT TRANSFER IN SBI AC NO 30449388216
AC. NAME RAJESH RANADE, IFC: SBIN0013034

CALL : 750 7474 825

दिवाळी - नाताल सहली - यशवंतराव चव्हाण ट्रस्ट

बुकिंग सुरु 5 जून ते 5 जुलै

JUMBO DISCOUNT (For Full Payment)

<p>केरळ - कान्യാकुमारी कनिका - मयूरगिरी (8 दिवस) 10 ऑक्टोबर, 10, 11 नोव्हेंबर 15, 20, 25 डिसेंबर ₹ 29995/- 23,975/- 6 दिवस</p>	<p>राजस्थान - मेरगार नमरु, उदयपूर, वाकड नरु 20 ऑक्टोबर, 10 नोव्हेंबर, 22, 28 डिसेंबर ₹ 29995/- 20,475/- 6 दिवस</p>
<p>कोराल महा प्रदेस कावले, वासुदेव, भीमराव, जाकार, मंगलगीरी 10, 24 नोव्हेंबर, 15 डिसेंबर 12 जानेवारी, 8 फेब्रुवारी ₹ 29995/- 28,975/- 12 दिवस</p>	<p>राजस्थान - मारवाड जोधपूर, जैसलमर विजयनर 10, 17 नोव्हेंबर, 22, 28 डिसेंबर, 23 फेब्रुवारी ₹ 29995/- 18,975/- 6 दिवस</p>
<p>दिवाळी - रामीली बीरीलम 12 ऑक्टोबर, 27 डिसेंबर, 11 नोव्हेंबर, 26 डिसेंबर ₹ 29995/- 17,475/- 7 दिवस</p>	<p>हजूर - कजैन - मांडू महेश्वर 10 नोव्हेंबर, 3, 24 डिसेंबर 22 जानेवारी, 23 फेब्रुवारी ₹ 29995/- 11,475/- 6 दिवस</p>
<p>पुरी - धुमनेशनर - नरैयार (8 दिवस) 22 नोव्हेंबर, 8 डिसेंबर, 19 फेब्रुवारी ₹ 29995/- 17,475/- 6 दिवस</p>	

TOUR COST EXCLUDES TRAIN/AIR JOURNEY & GST

राजेश यादवलोसकर 932223 1216

वायट	जामे	पिण्यात	बीरीलमी	कजैन
022 24318002	022 25345606	9819420641	9322231216	9020275422

CAR LOAN
Upgrade your life!

CAR
LOAN

- Low interest rate
- Processing fee waived
- No pre-payment penalty

1800-430-4300

FOR MORE INFORMATION VISIT US AT www.sbi.co.in OR VISIT OUR BRANCH
CALL OUR CARE NUMBER 1800-430-4300 (TOLL FREE) OR OUR CUSTOMER FOLLOW US ON

Regd. under RNI No. MAHBIL/2008/25425 & Declaration No. SDM/PUNE/SR/14/17 Dated 24/01/2017
 SSPO Pune under Postal Concession Register No. PCW/151/2017-2019
 Licence to Post without Prepayment No. WPP - 22/2017-19 at Market Yard P.S.O.
 Published on 25-06-2018 and Posted on 25-06-2018

सल - एका बापाची

आई असते वात्सल्याची खाण
 बापाच्या प्रेमाची नसतेच जाण

आई घालते प्रेमाची पाखर
 बाप खाऊ घालतो भाकर

आई जोजवते गाऊन अंगाई
 बाप जगवतो करून कमाई

आईचे राबणे माया म्हणवते
 बापाचे राबणे कर्तव्य असते

आईचेच सान्निध्य असते सतत
 बाप असतो बाहेर राबत

सत्ता नेहमीच आईची असते
 धाक मात्र बापाचाच असतो

आईचे डोळे मायेने भारलेले
 बापाचे नेहमीच वटारलेले

एकाने मारले तर
 दुसऱ्याने तारायचे असते

म्हणून...
 बापानेच व्हिलन व्हायचे असते...

सौ. सुषमा तिलवे

फोंडा, गोवा

मो. नं. ९८२३०५५७५१

१८
 १८

सूचना : १) या मासिकांत प्रसिद्ध झालेल्या लेखांतील मतांशी संपादकमंडळ सहमत असेलच असे नाही. तसेच जाहिरातीतील मजकुराची सत्यासत्यता सभासदांनी स्वतः पडताळून घ्यावी. त्याबाबत असोसिएशन वा 'संवाद' चे संपादक मंडळ जबाबदार असणार नाही. २) असोसिएशनचे कार्यालय, सोमवार ते शुक्रवार, संध्याकाळी ६ ते ७.३० या वेळातच उघडे असते. याची कृपया नोंद घ्यावी. संपर्क दूरध्वनी क्रमांक : (०२०) २४३३२१४१

Thane Office Address: A/5 Swami Siddharth CHS Ltd., S V Road, Naupada, Thane 400 602. Tel. No : 022-25446837 Timings : On Tuesday & Friday from 4 pm to 6 pm.

Printed Matter

If Undelivered Please Return to :

STATE BANK OF INDIA PENSIONERS' ASSOCIATION, (MUMBAI CIRCLE), PUNE
Anubandh, Building No. B-2, 4th Floor,
Block No.16, Near Ramkrishna Math,
Sinhad Road, Pune 411030.Ph:020-24332141

To,

Publisher – Shri. Vilas Vasudeo Gandhe, Secretary, State Bank of India Pensioners' Association (Mumbai Circle), Pune has printed this magazine in the Printing Press owned by **Printer** – Shri Shailendra Borkar, Director, Sanwad Tradeprints Pvt. Ltd. B/7 Gowaikar Building, 595, Shaniwar Peth, Pune 411030 on behalf of **Owner** – State Bank of India Pensioners' Association (Mumbai Circle), Pune, at "Anubandh", Bldg.No.B2, Block No.16, Near Ramkrishna Math, Sinhad Road, Pune – 411030. **Editor** – Shri. Krantisen Ramchandra Athawale – address as above.